

Polski system bankowy w okresie transformacji – wybrane zagadnienia

Marek Stefański

Zmiany w systemie po 1989 r.

Sektor bankowy w Polsce przeszedł w okresie powojennym dwie transformacje ustrojowe. Pierwsza nastąpiła po wojnie na skutek zewnętrznej interwencji, wspartej indykatywnym planowaniem. Pod koniec 1946 r. dokonano zwrotu w kierunku budowania w Polsce radzieckiego modelu monobanku. W latach 1946–1982 wyraźnie dominował NBP oraz funkcjonowały nieliczne banki specjalistyczne, które stanowiły przedłużenie aparatu finansowego państwa, nastawionego na realizację planu inwestycyjnego i pochodnego wobec niego planu wydatków i przychodów ludności. Rygorowi wobec gospodarstw domowych towarzyszyło „miękkie” finansowanie przedsiębiorstw państwowych. Od pierwszego, a szczególnie drugiego etapu reformy gospodarczej (1982 r. – wprowadzenie zasady 3S – samodzielność, samorządność i samofinansowanie) następowało stopniowe przestawianie systemu bankowego na warunki gospodarki rynkowej¹. Dużą metamorfozę przechodziły, ale funkcjonowały na konkurencyjnym rynku banki spółdzielcze².

Druga transformacja o charakterze ustrojowym zaczęła się w 1989 r. Podstawowe znaczenie dla kształtowania nowego systemu bankowego miały

ustawy Prawo bankowe i o Narodowym Banku Polskim³. Stworzyły one podstawy kształtowania systemu przedsiębiorstw bankowych, działających w gospodarce rynkowej, których głównym celem jest zysk. NBP przekształcono w nowoczesny bank centralny, bez działalności komercyjnej. Zaczęto proces powoływania banków komercyjnych i banków z udziałem kapitału zagranicznego, a także umożliwiono prywatyzację banków.

Trzecia transformacja, ale niemająca już charakteru ustrojowego, rozpoczęła się wraz z wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Sektor bankowy zaczął funkcjonować na Jednolitym Rynku Europejskim, na którym obowiązują zasady *acquis communautaire*, w tym zasada swobodnego przepływu kapitału i swobodnego świadczenia usług. Rozpoczęto proces realizacji tych zasad.

Do 1989 r. w polskim systemie bankowym funkcjonowały: NBP, Bank Handlowy w Warszawie SA (od 1870 r.), Bank Gospodarki Żywnościowej (od 1975 r.), Bank Pekao SA (od 1929 r.), Bank Rozwoju Eksportu (od 1986 r.), PKO BP (1988 r.) oraz około 1.660 banków spółdzielczych.

Od lutego 1989 r. zaczęło przybywać nowych banków. Wyłączono wówczas ze struktur NBP słynną Dziewiątkę (Bank Gdański w Gdańsku, Bank Śląski w Katowicach, Bank Przemysłowo-Handlowy w Krakowie, Bank Depozytowo-Kredytowy w Lublinie, Powszechny Bank Gospodarczy w Łodzi, Wiel-

¹ Ustawa Prawo bankowe (Dz.U. z 1982, nr 7, poz. 56). Zob. G. Wójtowicz: *Od reformy do reformy (1948–1988)*. „Gazeta Bankowa” 10–16 października 2000, s. 15.

² J.K. Solarz: *System bankowy w Polsce*. W: *Akademia Bankowości*, nr 2/1999, dodatek do „Nasz Bank”, nr/1999, PKO BP.

³ Dz.U. z 1992 r. nr 72, poz. 359 i poz. 360 (tekst jednolity).

kopolski Bank Kredytowy w Poznaniu, Pomorski Bank Kredytowy w Szczecinie, Powszechny Bank Kredytowy w Warszawie, Bank Zachodni we Wrocławiu). Po czterdziestu latach wznowił działalność Bank Gospodarstwa Krajowego. W połowie 1989 r. rozpoczął działalność Bank Inicjatyw Gospodarczych SA. W 1990 r. wydano 45 licencji i była to rekordowa liczba⁴. Działalność w tym roku rozpoczęły 22 banki.

Zapoczątkowany został proces zmian w spółdzielczości bankowej. Na mocy ustawy z 20 stycznia 1990 r. o zmianach w organizacji i działalności spółdzielczości Bank Gospodarki Żywnościowej przestał sprawować funkcję centralnego związku spółdzielczego wobec banków spółdzielczych⁵. Banki spółdzielcze, na zasadzie dobrowolności, podpisywały umowy o wzajemnej współpracy z BGŻ. Te, które tego nie uczyniły, utworzyły banki w formie spółki akcyjnej: Gospodarczy Bank Wielkopolski SA w Poznaniu, Bank Unii Gospodarczej SA w Warszawie i Bank Południowo-Zachodni SA we Wrocławiu.

W celu uniknięcia tworzenia większej liczby małych i słabych banków zaostrzono politykę licencjonowania. W 1991 r. wydano 17 licencji, a działalność rozpoczęły 32 banki, wśród nich Polski Bank Rozwoju SA i Bank Ochrony Środowiska SA. W końcu 1991 r. doszło do komercjalizacji banków „Dziewiątki”, czyli przekształcenia w jednoosobowe spółki Skarbu Państwa. W latach 1992–1993 nad sektorem bankowym pojawił się problem złych kredytów. W związku z tym zaostrzono licencjonowanie i znacznie podniesiono minimum kapitałowe (do 5 mln ECU). Wydano tylko 6 nowych licencji. Działalność rozpoczęło 12 banków, w tym Bank Unii Gospodarczej SA w Warszawie, Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni SA we Wrocławiu i Gospodarczy Bank Wielkopolski SA w Poznaniu, które stały się konkurentami BGŻ w zrzeszaniu banków spółdzielczych.

W 1993 r. sektor bankowy jako całość poniósł stratę. Zaczęły upadać banki, głównie spółdzielcze. NBP wydał tylko jedną licencję. Rozpoczęły działalność 4 nowe banki, a wśród nich Polski Bank Inwestycyjny SA stworzony na bazie oddziałów NBP, który ostatecznie zakończył działalność komercyjną ograniczając się do funkcji banku centralnego.

Banki spółdzielcze znajdowały się w trudnej sytuacji. Próba naprawy miała być ustawa z 24.06.1994 r. o restrukturyzacji banków spółdzielczych i Banku Gospodarki Żywnościowej⁶. Stał się on spółką akcyjną Skarbu Państwa i banków spółdzielczych. Spółdzielczość bankowa przybrała trójszczeblową strukturę z BGŻ SA, jako bankiem krajowym, jedenasto-

ma bankami regionalnymi i zrzeszonymi w nich bankami spółdzielczymi.

Od 1994 r. przyjęto zasadę, że banki zagraniczne mogą angażować kapitały w Polsce pod warunkiem przejęcia słabego finansowo banku lub udzielenia mu pomocy finansowej. Na koniec tego roku funkcjonowały 82 banki komercyjne i 1.612 banków spółdzielczych.

Przy tak dużej liczbie banków na polskim rynku brak było powszechnego systemu gwarantowania depozytów, ponieważ Skarb Państwa odpowiadał za zobowiązania banków państwowych, oraz nielicznych, ściśle określonych banków. Stąd powstała pilna potrzeba utworzenia systemu gwarantowania depozytów. 14 grudnia 1994 r. została uchwalona ustawa o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym (BFG)⁷. Na jej podstawie powołano Bankowy Fundusz Gwarancyjny, jako samodzielny podmiot prawa publicznego, mający osobowość prawną, wyraźnie oddzielony od instytucji państwa. Powierzono mu dwie funkcje. Pierwsza wiąże się z realizacją powszechnego i obligatoryjnego gwarantowania depozytów, druga polega na udzielaniu bankom pomocy w sytuacji zagrożenia ich wypłacalności. Od stycznia 1998 r. BFG uzyskał wpływ na kształtowanie polityki regulacyjnej banków, poprzez uczestnictwo prezesa zarządu w pracach Komisji Nadzoru Bankowego. Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że Fundusz przyczynia się do stabilności sektora bankowego.

Lata 1995–1997 były korzystne dla banków. Mimo to upadły 4 banki komercyjne i 93 banki spółdzielcze. Doszło do nasilenia przejęć, fuzji, prywatyzacji i konsolidacji. W 1995 r. sprywatyzowano Bank Gdański SA. W 1996 r. irlandzki AIB nabył duży pakiet Wielkopolskiego Banku Kredytowego SA, holenderski ING Bank NV nabył większościowy pakiet akcji Banku Śląskiego w Katowicach. W czerwcu 1996 r. Sejm uchwalił ustawę o łączeniu i grupowaniu niektórych banków w formie spółki akcyjnej. Na jej podstawie doszło do utworzenia Grupy Pekao SA (Bank Pekao SA i trzy banki PBG, BDK, PBK). W 1997 r. BIG SA nabył większościowy pakiet akcji Banku Gdańskiego SA, natomiast Kredyt Bank przejął PBI SA. W końcu 1997 r. funkcjonowały 83 banki komercyjne i 1.295 banków spółdzielczych.

Lata 1998–2003 obfitowały w wiele wydarzeń na rynku bankowym. Od początku 1998 r. zaczęły obowiązywać ustawy z 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, ustawa o NBP oraz ustawa o listach zastawnych i hipotece⁸. Opadła fala upadłości banków, powstały nieliczne banki specjalistyczne (samochodowe). Uruchomił działalność pierwszy bank

⁴ Zob. G. Wójtowicz: *Odrodzenie bankowości*. „Gazeta Bankowa” z 24–30 października, 2000, s. 18.

⁵ Dz.U. z 1990 r. nr 6, poz. 36.

⁶ Dz.U. z 1994 r. nr 80, poz. 369.

⁷ Dz.U. z 2000 r. nr 9, poz. 131 – tekst jednolity. Ustawa weszła w życie w lutym 1995 r.

⁸ Dz.U. z 1997 r. nr 140, poz. 939; nr 140, poz. 938 i Dz.U. z 2003 r. nr 99, poz. 919 (tekst jednolity).

Tabela 1 Konsolidacja banków w Polsce od 1997 r. (spółki akcyjne)

Bank przejmujący	Banki przejmowane	Aktywa ¹		Kapitał ¹	
		banku przejmującego	razem	banku przejmującego	razem
1997					
PBK	Bank Morski ²	10.853	10.943	969	969
BIG	Bank Gdański	3.115	8.164	324	866
Kredyt Bank	Polski Bank Inwestycyjny	1.826	6.456	219	416
Suma		15.794	25.563	1.512	2.251
1998					
BRE Bank	Polski Bank Rozwoju	6.142	8.012	816	1.130
Vereinsbank	Hypo-Bank	740	1.671	276	368
Suma		6.882	9.683	1.092	1.498
1999					
Bank Pekao SA	Pomorski Bank Kredytowy				
	Bank Depozytowo-Kredytowy				
	Powszechny Bank Gospodarczy	34.661	58.768	1.767	3.243
PBK	Pierwszy Komercyjny Bank ²	13.683	16.380	1.146	1.146
BPH	HypoVereinsbank	13.197	14.742	1.436	1.724
BWR	BWR Bank Secesyjny ²	1.038	1.122	108	108
BISE	Bank Energetyki	364	873	58	120
Suma		62.942	91.885	4.515	6.341
2000					
PBK	BA Creditanstalt	17.537	19.622	1.726	1.873
WBK	Gliwicki Bank Handlowy ²	10.567	11.949	738	738
BWR	BWR Real Bank ²	806	1.206	109	109
Suma		28.910	32.777	2.573	2.720
2001					
BPH	PBK	18.178	41.187	2.172	4.258
Bank Handlowy	Citibank Poland	21.001	32.143	3.035	3.995
BIG BG	BIG Bank	16.231	27.614	1.580	1.809
BSK	Wielkopolski Bank Rolniczy ²	19.074	19.129	1.530	1.530
BSK	ING Bank	19.129	25.448	1.530	2.055
Bank Zachodni	WBK	9.321	22.891	932	1.813
GBW	Bałtycki Bank Regionalny	1.167	1.304	56	92
Nordea Bank Polska	BWP-Unibank	584	831	171	214
Suma		85.556	151.418	9.476	14.236
2002					
Kredyt Bank	Polski Kredyt Bank ²	22.223	24.772	2.338	2.338
GBPZ	Małopolski Bank Regionalny				
	Warmińsko-Mazurski Bank Regionalny				
	Bank Unii Gospodarczej				
	Lubelski Bank Regionalny				
	Rzeszowski Bank Regionalny				
	Dolnośląski Bank Regionalny	1.409	5.221	62	256
BGK	Bud-Bank ²	4.121	4.790	2.121	2.121
GBW	Pomorsko-Kujawski				
	Bank Regionalny	1.715	2.312	108	155
BISE	Cukrobank	1.432	2.021	125	167
Suma		30.900	39.116	4.754	5.037
2003					
BRE Bank	Bank Częstochowa	24.850	24.962	1.962	2.005
Nordea Bank Polska	LG Petro Bank	1.356	3.895	302	598
Bank Spółem	Bank Wschodni ³	224	341	28	28
Suma		26.430	29.198	2.292	2.631
2004					
BPH PBK	SBR „Samopomoc Chłopska” ⁴	45.485	45.785	4.957	4.957
GE Capital Bank	GE Bank Mieszaniowy ⁵	4.079	7.215	450	686
Górnośląski Bank Gospodarczy	Bank Przemysłowy ⁵	3.096	3.659	199	276
Suma		52.660	56.659	5.606	5.919

1. W mln zł z końca roku poprzedzającego połączenie.

2. Przejęcie przedsiębiorstwa bankowego.

3. Przejęcie na podstawie decyzji Komisji Nadzoru Bankowego, następnie na ich bazie powołano Euro Bank SA.

4. Przejęcie na podstawie decyzji KNB od 1.01.2004 r.

5. Planowane przejęcia.

Źródło: opracowano na podstawie informacji KNB.

hipoteczny – Rheinhyp BRE Bank Hipoteczny SA. Nasiliła się fala fuzji i przejęć. Z początkiem 1999 r. doszło do fuzji banków tworzących Grupę Pekao SA. Potem konsorcjum włosko-niemieckie UniCredito Italiano i Allianz AG objęło większościowy pakiet akcji Banku Pekao SA. Irlandzki AIB objął większościowy pakiet akcji Banku Zachodniego SA. Niemiecki Bayerische Hypo und Vereinsbank AG przejął kontrolę nad BPH. W końcu 1999 r. działało 77 banków komercyjnych i 781 banków spółdzielczych. W latach 2000–2001 doszło do kolejnych fuzji. Bank Austria Creditanstalt przejął większościowy pakiet PBK SA. Doprowadziło to do fuzji z BPH, w wyniku której powstał BPH PBK. BIG Bank Gdańsk SA połączył się z Bankiem Gdańskim SA (od 2003 r. zmienił nazwę na Millennium SA). Bank Handlowy został przejęty przez Citigroup z Nowego Jorku⁹. WBK i BZ połączyły się, tworząc BZ WBK z siedzibą we Wrocławiu. Rozpoczął się proces konsolidacji w spółdzielczości bankowej¹⁰.

W wyniku zmian w systemie bankowym w końcu 2001 r. funkcjonowało 71 banków komercyjnych i 642 banki spółdzielcze, w końcu 2002 r. liczba ich wynosiła odpowiednio 62 i 605, a w końcu 2003 r. – 60 i 600¹¹. Proces połączeń banków w latach 1997–2003 przedstawiono w tabeli 1. W tych latach kontynuowane były procesy konsolidacyjne w polskim sektorze bankowym, następowała harmonizacja prawa bankowego z dyrektywami Unii Europejskiej. Wyraźnie ukształtował się system dwuszczeblowej bankowości. Wzrosła rola bankowości elektronicznej, bowiem w szybkim tempie przybywało kont internetowych, co powoduje, że kontakt z oddziałem banku staje się coraz mniej potrzebny. Badania naukowe nie potwierdzają tej tezy, ponieważ około 70% Polaków preferuje tradycyjną formę obsługi, chociaż liczba oddziałów banków systematycznie maleje. Nie można też uznać za całkowicie prawdziwą tezę, że operacje bankowe przeprowadzane przez internet lub drogą elektroniczną są tańsze od tradycyjnych i że ta forma dystrybucji będzie szybko wzrastać¹².

W wyniku prywatyzacji udział banków kontrolowanych przez Skarb Państwa w aktywach sektora spadł z 66,5% w 1996 r. do 24,4% w 2003 r. Do państwa należy jedynie Bank Gospodarstwa Krajowego oraz kontroluje ono działalność (bezpośrednio lub pośrednio) PKO BP SA, BGŻ SA, Banku Poczтового SA, Banku Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych SA

i Banku Ochrony Środowiska SA. W sektorze dominują banki kontrolowane przez inwestorów zagranicznych, których udział od 2000 r. utrzymuje się na poziomie około 70% (tabela 2). Mocna pozycja banków kontrolowanych przez inwestorów zagranicznych jest charakterystyczna dla sektorów bankowych krajów Europy Środkowej, a udział w aktywach w innych krajach tego regionu jest wyższy niż w Polsce¹³.

Można sądzić, że spośród wielu przyczyn tego stanu rzeczy dwie są najważniejsze. W krajach tych w początkowym okresie transformacji brakowało prywatnych inwestorów z wystarczającym kapitałem, aby uczestniczyć w prywatyzacji banków. Drugą przyczyną była przyjęta strategia prywatyzacyjna, która polegała na poszukiwaniu branżowych inwestorów strategicznych. Przykład Polski świadczy o tym, że do prywatyzacji banków nie wykorzystano środków finansowych samorządów lokalnych i oszczędności społeczeństwa.

Rosnący udział kapitału zagranicznego w polskich bankach postrzegany jest z jednej strony jako szansa na przyspieszony rozwój polskiego sektora bankowego, z drugiej natomiast jako zagrożenie jego suwerenności¹⁴. Dla stabilności systemu bankowego struktura własności jest istotna, gdyż wpływa na jakość nadzoru właścicielskiego, efektywność funkcjonowania banków oraz możliwości ich rozwoju. Bank, którego właścicielem jest renomowana instytucja finansowa, napotyka mniejsze trudności w pozyskiwaniu kapitałów umożliwiających rozwój. Pozytywnym efektem zaangażowania inwestorów zagranicznych jest dokapitalizowanie banków krajowych, wprowadzenie nowoczesnych metod zarządzania i technik elektronicznej bankowości. Pochodzą oni z krajów o wysokim stopniu rozwoju ekonomicznego, bowiem w kapitale akcyjnym polskich banków dominuje kapitał Niemiec, USA, Belgii, Holandii, Irlandii i Francji¹⁵. Argumenty zwolenników obrony polskości systemu bankowego nie mają racji bytu w dobie globalizacji oraz członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Polska jako kraj rozwijający się będzie potrzebowała kapitału zagranicznego, a dotychczasowe doświadczenia funkcjonowania krajowych banków na Jednolitym Rynku Europejskim mogą być podstawą stwierdzenia, że kapitał zagraniczny pomógł w przygotowaniu sektora bankowego do silnej konkurencji.

Niepokojącym zjawiskiem w polskim sektorze bankowym jest spadek udziału inwestorów krajowych

⁹ Zob. *Druga fala konsolidacji*. „Rzeczpospolita” nr 82/2001, s. B1.

¹⁰ Zob. Ustawa z 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających (Dz.U. z 2000 r. nr 119, poz. 1252).

¹¹ *Sytuacja finansowa banków w 2003 r. Synteza*. Warszawa maj 2004 r. KNB, s. 6. *Świat pieniądza. Wyniki instytucji finansowych 2002*. „Rzeczpospolita” z 2 czerwca 2003 r., dodatek specjalny.

¹² M. Macierzyński: *Wirtualne banki, wirtualne zyski*. „Rzeczpospolita” nr 33/2004, s. B5.

¹³ Czechy – 95%, Węgry – 71%, Słowacja – 9,6% (2001 r.). Zob. *Raport o stabilności systemu finansowego*. Warszawa sierpień 2003 NBP, s. 20.

¹⁴ Zob. *Bankowość. Podręcznik akademicki*. Praca pod red. W.L. Jaworskiego i Z. Zawadzkiej. Warszawa 2001 Poltext, s. 35–38; M. Janicka: *Integracja czy izolacja – Kapitał zagraniczny w polskich instytucjach finansowych*. „Bank i Kredyt” nr 4/2001.

¹⁵ Zob. M. Stefański: *Organizacja i funkcjonowanie oddziału banku*. Wrocław 2003 WSHE, s. 34.

Tabela 2 Struktura sektora bankowego według form własności w latach 1996–2003

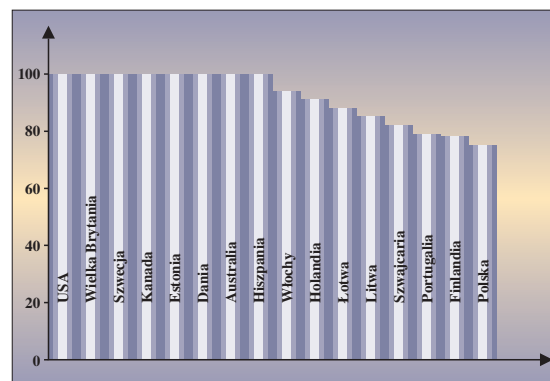
Grupa banków	Liczba banków (bez banków w stanie upadłości i likwidacji)							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
1. Banki komercyjne	81	83	83	77	74	71	62	60
2. Z przewagą kapitału państwowego	24	15	13	7	7	7	8	7
3. Z przewagą kapitału prywatnego, z tego:	57	68	70	70	67	64	54	53
– kontrolowane przez inwestorów polskich	32	39	39	31	20	16	7	6
– kontrolowane przez inwestorów zagranicznych	25	29	31	39	47	48	47	47
4. Banki spółdzielcze	1 394	1 295	1 189	781	680	642	605	600
5. Sektor bankowy	1 475	1 378	1 272	858	754	713	667	660
Grupa banków	Udział w aktywach sektora bankowego (w %)							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
1. Banki komercyjne	95,4	95,5	95,7	95,8	95,8	95,4	95,0	94,7
2. Z przewagą kapitału państwowego	66,5	49,3	45,9	23,9	22,9	23,5	25,1	24,4
3. Z przewagą kapitału prywatnego, z tego:	28,9	46,2	49,8	71,8	72,9	71,9	69,9	70,3
– kontrolowane przez inwestorów polskich	15,2	30,9	33,2	24,6	3,4	3,2	2,5	2,5
– kontrolowane przez inwestorów zagranicznych	13,7	15,3	16,6	47,2	69,5	68,7	67,4	67,8
4. Banki spółdzielcze	4,6	4,5	4,3	4,2	4,2	4,6	5,0	5,3
5. Sektor bankowy	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Właściciele	Udział w kapitale zakładowym sektora bankowego (w %)							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
1. Skarb Państwa	28,9	20,9	17,9	13,5	11,5	12,4	15,2	14,3
2. Narodowy Bank Polski	7,4	2,8	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
3. Państwowe osoby prawne	10,3	5,3	4,2	3,2	2,6	2,2	1,3	1,9
4. Pozostałe podmioty krajowe	8,3	9,5	9,2	11,3	16,5	9,9	9,1	9,3
5. Drobnii akcjonariusze	11,3	17,2	16,5	13,7	10,5	12,5	9,6	9,7
6. Udziałowcy banków spółdzielczych	5,7	4,7	4,7	5,1	5,0	4,5	4,3	4,2
7. Inwestorzy zagraniczni	28,1	39,6	47,3	53,1	53,8	58,5	60,5	60,6

Źródło: Raport o stabilności systemu, op.cit., s. 20; Sytuacja finansowa banków..., op.cit., s. 33.

w aktywach tego sektora (z 15,1% w 1996 r. do 2,5% w 2003 r.). Wysoki udział państwa w aktywach powoduje ożywienie dyskusji na temat dokończenia prywatyzacji banków, bowiem państwo nie jest dobrym właścicielem¹⁶. Potwierdzają to doświadczenia wielu krajów. W tym zakresie Polskę dzieli jeszcze znaczny dystans od krajów rozwiniętych (wykres 1). Własności prywatnej nie można jednak traktować jako „złotego środka” na rozwiązywanie problemów gospodarki. Stąd też autor zgłosił koncepcję uspołdzielczenia BGŻ SA i komunalizacji PKO BP SA¹⁷. Wówczas ten pierwszy konsolidowałby kapitał samorządów lokalnych gmin, a drugi miast, powiatów i województw samorządowych. Obecnie wiadomo, że działania zmierzają w innym kierunku. Część akcji BGŻ SA nabywa holenderski Rabobank i EBOiR, a 30% akcji PKO BP SA sprzedano na Warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych. Jednak w obu przypadkach państwo pozostanie większościowym akcjonariuszem. Brak jest zatem jasnej koncepcji sposobu prywatyzacji tych banków.

Prywatyzacja i konsolidacja w sektorze bankowym doprowadziły do zmiany jego struktury. Notuje się wzrost koncentracji banków komercyjnych, mierzonej wskaźnikiem udziału 15 największych banków w aktywach, depozytach i kredytach sektora

Wykres 1 Udział własności prywatnej w aktywach sektora bankowego w wybranych krajach (w %)

Źródło: opracowano na podstawie informacji statystycznych banków centralnych (strony internetowe). Ze względu na dostępność danych wykorzystano najbardziej aktualne (lata 2000–2003).

¹⁶ Zob. M. Chałackiewicz: Dokończenie prywatyzacji banków powinno być jednym z priorytetów polityki gospodarczej. „Rzeczpospolita” nr 303/2003, s. B7.

¹⁷ Zob. M. Stefański: Jak sprywatyzować PKO BP SA. „Gazeta Bankowa” nr 40/2000, s. 19.

Tabela 3 *Koncentracja sektora bankowego w Polsce w latach 1999-2003*

Wyszczególnienie (miara)	1999	2000	2001	2002	2003
1. Indeks Herfindahla-Hirschmana (w punktach):					
aktywa	731	705	821	792	754
depozyty	1.049	1.017	1.052	1.065	1.005
kredyty	658	648	723	671	628
2. Wskaźnik udziału 15 największych banków (w procentach):					
aktywa	79,0	78,8	82,4	82,6	81,1
depozyty	83,5	82,6	85,4	85,6	84,8
kredyty	77,5	76,8	81,3	79,9	78,2

Źródło: *Sytuacja finansowa banków...*, op.cit., s. 38-39.

ra oraz falowanie, gdy zjawisko mierzy się indeksem Herfindahla-Hirschmana (HH) (tabela 3).

Od 2001 r. spada wskaźnik koncentracji (HH) pomimo zmniejszania się liczby banków. Wskaźnik udziału 15 największych banków wzrasta. Oznacza to, że zwiększa się udział w rynku małych i średnich banków. Stanowią one konkurencję dla największych banków, przede wszystkim w wybranych ni-szach rynkowych.

Koncentracja sektora bankowego w krajach Europy Środkowej jest stosunkowo wysoka. Wynika to z wcześniejszego dużego znaczenia banków oszczędnościowych, takich jak PKO BP SA w Polsce i OTP na Węgrzech. Koncentracja w polskim sektorze bankowym jest niższa niż w mniejszych krajach regionu. Sytuacja w krajach UE jest podobna, ponieważ najsilniejsza koncentracja występuje w Belgii i Grecji, a mniejsza w dużych krajach, takich jak Francja i Włochy. W krajach tych rynek usług bankowych jest dużo szerszy, co stwarza możliwości zyskowego działania większej liczby podmiotów¹⁸.

Sytuacja ekonomiczno-finansowa banków

Do ważniejszych wskaźników określających stabilność finansową banków należą płynność, wynik finansowy, wypłacalność oraz rentowność aktywów i kapitału własnego.

Płynność banków jest to zdolność do regulowania bieżących zobowiązań. Przejściowe trudności w zaspokajaniu wierzycieli mogą doprowadzić do wymuszonej sprzedaży aktywów poniżej ich wartości, przynosząc bankowi straty. Zachowanie płynności banku wymaga dopasowania kwot należności i zobowiązań według terminów zapadalności i wymagalności. Do tego służy między innymi analiza luki¹⁹. Bardzo ważna jest też

stabilność źródeł finansowania. Za stabilne źródła uznaje się depozyty gospodarstw domowych i przedsiębiorstw, a za mniej stabilne – lokaty instytucji finansowych, w tym również innych banków. Finansowanie znacznej części działalności banku lokatami instytucji finansowych jest niebezpieczne ze względu na ich wysokie kwoty oraz krótkie terminy wymagalności. Wycofanie takiej lokaty może spowodować trudności płatnicze banku i konieczność przymusowej wyprzedaży aktywów. Depozyty podmiotów sektora niefinansowego, zwłaszcza gospodarstw domowych oraz małych i średnich przedsiębiorstw, nie stwarzają takiego niebezpieczeństwa, m.in. z powodu ich niewielkich rozmiarów. Powstaje tzw. osad w pasywach banku utrzymujący się przez okresy dłuższe niż umowne²⁰.

W latach 1996–2003 udział lokat instytucji finansowych w bilansie sektora bankowego kształtował się w przedziale 10–18%, natomiast instytucji niefinansowych 70–77%²¹. Udziały zobowiązań wobec instytucji niefinansowych w pięciu największych bankach Polski przedstawiono w tabeli 4. Na ich podstawie można stwierdzić wysoką stabilność źródeł finansowania w największych polskich bankach, chociaż w niektórych udział zobowiązań wobec instytucji niefinansowych znacznie się zmniejszenia.

W latach 1996–2003 utrzymywał się także wysoki poziom aktywów płynnych, a więc takich składników bilansu, które mogą być w miarę szybko wykorzystane do zaspokojenia roszczeń wierzycieli. Relacja aktywów płynnych do aktywów ogółem kształtowała się na poziomie 33–43%²². Kwota aktywów płynnych przewyższała zobowiązania wobec deponentów instytucjonalnych. Jed-

¹⁸ Raport o stabilności..., op.cit., s. 18.

¹⁹ Zob. G. Białek: *Podstawy zarządzania pieniądzem w banku komercyjnym*. Warszawa 1994 TWIGGER, s. 122–130.

²⁰ Z. Dobosiewicz: *Podstawy bankowości*. Warszawa 1998 PWN, s. 88–90.

²¹ *Sytuacja finansowa...*, op.cit., s. 40.

²² Aktywa płynne to: środki w kasie, środki na rachunku w NBP, lokaty w bankach o terminie zapadalności do 1 miesiąca, dłużne papiery wartościowe dopuszczone do publicznego obrotu, jednostki uczestnictwa w funduszach powierniczych. Zob. *Sytuacja finansowa banków...*, op.cit., s. 39–45.

Tabela 4 *Udział zobowiązań wobec instytucji niefinansowych w pasywach pięciu największych banków w Polsce (w %)*

Banki	I półrocze			
	1999	2002	2003	2004
1. PKO BP SA	90,1	85,6	84,5	81,9
2. Bank Pekao SA	74,6	73,8	72,1	69,6
3. BPH PBK SA	70,6	64,5	63,0	60,1
4. Bank Handlowy w Warszawie SA	45,6	51,9	55,5	52,3
5. ING Bank Śląski SA	69,4	73,7	73,4	73,3

Źródło: obliczenia własne.

nocześnie stanowiła równowartość około 35% środków pożyczonych²³.

Płynność banków można określać także za pomocą relacji kredytów do depozytów. Od początku lat 90. do 2000 r. relacja ta rosła – do 77% – ponieważ dynamika oszczędności znacznie przewyższała dynamikę kredytów. W latach 2000–2001 nastąpił jej spadek do 68%. Od 2002 r., wraz z obniżaniem stóp procentowych i wprowadzeniem podatku od dochodów kapitałowych uzyskanych z oprocentowania depozytów, osłabła dynamika przyrostu depozytów, a na koniec 2003 r. zanotowano ich nominalny spadek. W tym samym czasie szybkie tempo przyrostu kredytów udzielonych przez banki spowodowało wzrost relacji stanu kredytów do depozytów do poziomu ponad 71% w 2003 r. W latach 1996–2003 relacja ta wynosiła od 64%

²³ Środki pożyczone to: zobowiązania wobec banku centralnego, sektora finansowego, niefinansowego i budżetowego, zobowiązania z tytułu sprzedanych papierów wartościowych z przyrzeczeniem odkupu, zobowiązania z tytułu emisji własnych papierów wartościowych, inne pasywa (bez rezerw, kapitału i wyniku finansowego).

Tabela 5 *Ratingi krótkoterminowe 10 największych banków według agencji Moody's*

Bank	Nota	Data nadania
Bank Handlowy w Warszawie SA	P-1 ¹	14.01.2003
Millennium SA	P-1	14.01.2003
Bank Pekao SA	P-1	14.01.2003
BZ WBK SA	P-1	14.01.2003
ING Bank Śląski SA	P-1	14.01.2003
Kredyt Bank SA	P-1	14.01.2003
PKO BP SA	P-1	14.01.2003
BGŻ SA	P-2	14.01.2003
BPH PBK SA	P-2	3.09.1999
BRE SA	P-2	3.09.1999

¹ STMR – Short Term Most Recent Rating, P-1 (Prime – 1) – oznacza bardzo dużą zdolność do terminowej spłaty zobowiązań depozytowych w krótkim okresie (very strong capacity for timely payment); P-2 (Prime – 2) – duża zdolność.

Źródło: [www.moodyseurope\(ratinglist\)](http://www.moodyseurope(ratinglist))

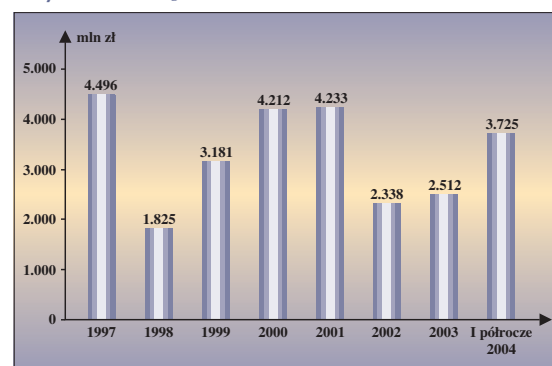
do 77%²⁴. Wielkości te uznawane są za bezpieczne. Pogorszenie płynności banku nastąpiłoby, gdyby ta relacja zbliżała się wyraźnie do 100% lub gdyby kwota udzielonych kredytów przewyższyła kwotę przyjętych depozytów. Zadowolającą płynność polskich banków potwierdzają oceny agencji ratingowych (tabela 5). Dziesięć największych banków (74,5% aktywów sektora bankowego w 2003 r.) ma korzystną ocenę w zakresie zobowiązań krótkoterminowych. Zdolność siedmiu banków do ich regulowania została oceniona jako bardzo dobra, a trzech jako dobra.

Generowanie przez banki dodatniego wyniku finansowego ma duże znaczenie dla ich stabilności. Zyski banków są głównym źródłem podwyższania ich kapitałów. One z kolei zwiększają możliwości ich dalszej ekspansji oraz absorbowania ewentualnych strat. W latach 1997–2003 i w I półroczu 2004 r. zysk netto banków miał kształt w formie sinusoidy (wykres 2).

Porównanie wysokości zysku netto sektora bankowego w latach 1997–2003 wskazuje na tendencję spadkową. Przyczynami tego zjawiska są m.in. malejąca dynamika depozytów i kredytów, wzrost

²⁴ Raport o stabilności..., op.cit., s. 64. Zob. Rynek usług bankowych – koniunktura i przewidywania. Zakład Badań Marketingowych INFO-MARKT, AE Poznań oraz Raport o stabilności systemu finansowego 2003. Warszawa maj 2004 NBP, s. 62.

Wykres 2 *Zysk netto banków w Polsce*

Źródło: Sytuacja finansowa banków..., op.cit., s. 50 oraz GUS.

Tabela 6 *Wybrane współczynniki operacyjne banków (w %)*

Wskaźniki efektywności	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
NIM	5,6	4,8	4,2	4,2	3,7	3,4	3,1
ROA	2,1	0,7	1,0	1,0	1,0	0,5	0,5
ROE	34,1	9,1	12,9	14,2	12,1	5,8	6,2
CIR	55,6	63,0	65,2	63,2	62,4	63,5	68,6

Źródło: *Sytuacja finansowa banków..., op.cit., s. 52.*

udziału kredytów zagrożonych w kredytach ogółem (większe rezerwy), a przede wszystkim coraz niższy poziom stopy procentowej. Niższa stopa procentowa powoduje zmniejszanie dochodów odsetkowych, które tradycyjnie były głównym źródłem dochodów banków. Tendencję spadkową wykazują również wskaźniki efektywnościowe NIM, ROA, ROE oraz CIR²⁵ (tabela 6). W 2003 r. nie było banków komercyjnych o ujemnym wskaźniku marży odsetkowej netto NIM, podczas gdy w 2002 r. taki wskaźnik miał jeden bank.

Analiza rozkładu liczby banków i ich aktywów według współczynnika ROA pozwala sądzić, że małe banki osiągnęły wyższy zwrot z aktywów niż duże. Do grupy banków o najwyższej stopie osiągniętego zysku należały banki wysoko wyspecjalizowane (np. samochodowe) i detaliczne, o ograniczonej własnej sieci (działające głównie w hipermarke-

tach). W 2003 r. dziesięć banków uzyskało ujemny ROA, co oznacza wyraźny spadek w porównaniu z 2002 r. (16). Również współczynnik ROE wskazuje na znaczne różnice pod względem zdolności banków do generowania zysków. W 2003 r. w 9 bankach zanotowano ujemny wskaźnik ROE (w 2002 r. – w 14). W 2003 r. prawie 54% banków komercyjnych miało współczynnik ROE mieszczący się w przedziale 0–10%, a 11% banków współczynnik powyżej 20%.

Pierwsze półrocze 2004 r. przyniosło wyraźną poprawę sytuacji finansowej sektora bankowego. Zysk netto był o prawie 80% większy niż w tym samym okresie poprzedniego roku. Przyczynami takiego stanu rzeczy były między innymi obniżenie obciążeń podatkowych sektora oraz podwyższenie stóp procentowych przez RPP. Podobnie jak w 2003 r., pierwsze półrocze 2004 r. zakończyło stratą dziesięć banków komercyjnych, ale wielkość straty zmniejszyła się z 249,6 mln zł do 74,7 mln zł. Wynik działalności bankowej wzrósł o 6,5%, wynik z odsetek o 10,8%, natomiast wynik z prowizji o 12,2%. Udział dwóch ostatnich pozycji w strukturze wyniku działalności bankowej zwiększył się do 56,1% (odsetki) oraz do 28,2% (prowizja).

²⁵ NIM – Net Interest Margin (dochody odsetkowe/przeciętny stan aktywów pomniejszony o odsetki zapadłe od należności zagrożonych).

ROA – Return on Assets (zysk netto/aktywa pomniejszone o odsetki zapadłe od należności zagrożonych) – powinien być wyższy od 1%.

ROE – Return on Equity (zysk netto/kapitał własny) – powinien być wyższy od 15%.

CIR – Cost-Income-Ration – wskaźnik kosztów operacyjnych (działania i amortyzacji) do wyniku działalności bankowej.

Tabela 7 *Banki według współczynnika wypłacalności (w procentach ogólnej liczby)*

Współczynnik	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Poniżej 0%											
banki komercyjne	15,0	18,3	13,6	8,6	7,4	6,0	6,5	1,4	2,9	5,1	1,7
banki spółdzielcze	13,3	19,2	14,2	9,0	3,0	1,3	0,8	0,6	0,4	–	–
Powyżej 0% – poniżej 2%											
banki komercyjne	–	1,3	–	–	–	–	–	–	1,4	1,7	–
banki spółdzielcze	6,9	1,3	2,1	1,9	1,3	0,7	0,4	–	–	0,2	–
Powyżej 2% – poniżej 8%											
banki komercyjne	5,7	2,4	2,4	1,2	2,4	3,6	5,2	8,2	2,9	3,4	1,7
banki spółdzielcze	1,2	5,8	7,9	12,1	9,3	6,6	4,3	3,5	1,2	1,5	0,3
Powyżej 8%											
banki komercyjne	79,3	78,0	84,0	90,2	90,2	90,4	88,3	90,4	92,8	89,8	96,6
banki spółdzielcze	78,6	73,7	78,8	77,0	86,4	91,4	94,5	95,9	98,4	98,3	99,7

Źródło: *Sytuacja finansowa banków..., op.cit., s. 52.*

Banki są zobowiązane do utrzymywania kapitałów własnych na poziomie zapewniającym bezpieczeństwo zgromadzonych depozytów i pozwalającym pokryć niespodziewane straty.

Regulacje ostrożnościowe Komisji Nadzoru Bankowego szczegółowo określają minimalne wymagania kapitałowe, których muszą przestrzegać banki²⁶. Fundusze własne banków (tzw. kapitał regulacyjny) w relacji do sumy tzw. wymogów kapitałowych z tytułu poszczególnych typów ryzyka²⁷ powinny być nie mniejsze niż 15% i 12% w pierwszym i drugim roku działalności banku oraz nie mniejsze niż 8% w każdym następnym roku. Analizując wypłacalność banków w latach 1992–2003, można stwierdzić znaczną poprawę w tym zakresie (tabela 7).

W latach 1993–1995 od 13% do 18% banków było niewypłacalnych w sensie przepisów ostrożnościowych, a banki spełniające minimalne wymagania adekwatności kapitałowej stanowiły od 73% do 84% ich ogólnej liczby. W latach 2000–2003 średnio około 2% banków było niewypłacalnych, ale ponad 90% banków miało współczynnik wypłacalności wyższy bądź równy 8%. W 1993 r. średni poziom współczynnika wypłacalności wynosił 7%, a w latach 2000–2003 około 14%. Oznacza to, że większość banków posiada nie tylko kapitał pokrywający

²⁶ Uchwała nr 5/2002 KNB z 12 grudnia 2001 r. w sprawie zakresu i szczegółowych zasad wyznaczania wymogów (Dz.Urz. NBP z 2001 nr 22, poz. 43) oraz uchwała nr 1/2003 KNB z 4 czerwca 2003 r. (Dz.Urz. NBP z 2003 nr 11, poz. 6).

²⁷ Pomnożonych przez 12,5. Rodzaje ryzyka: kredytowe, walutowe, cen towarów, papierów dłużnych, stóp procentowych, rozliczenia dostawy, kontrahenta i gwarantowania emisji papierów wartościowych. Banki o dużym portfelu handlowym muszą w obliczeniach uwzględnić wszystkie rodzaje ryzyka, o małym – pierwsze trzy.

Tabela 8 Ratingi długoterminowe 10 największych banków według agencji Moody's

Bank	Nota	Data nadania
Bank Handlowy w Warszawie SA	A2 ¹	14.01.2003
Bank Pekao SA	A2	14.01.2003
BZ WBK SA	A2	14.01.2003
ING Bank Śląski SA	A2	14.01.2003
Kredyt Bank SA	A2	14.01.2003
PKO BP SA	A2	14.01.2003
Millennium SA	A3	14.01.2003
BPH PBK SA	A3	15.09.2003
BRE SA	A3	29.10.2003
BGŻ SA	Baa1	14.01.2003

¹ LTR – Long Term Rating

A – zdolność kredytowa banku dobra (good credit quality);

Baa – zdolność kredytowa wystarczająca (adequate credit quality).

Dodatkowe oceny numeryczne oznaczają pozycję banku w ramach podstawowych kategorii literowych: ocena 1 wskazuje, że bank znajduje się w wyższej jakościowo części danej kategorii literowej; ocena 2 – w środkowej, ocena 3 – w dolnej.

Źródło: jak w tabeli 5.

Tabela 9 Ratingi siły finansowej banków według agencji Moody's

Bank	Nota ¹	Data nadania
Bank Handlowy w Warszawie SA	D+	19.12.2001
Bank Pekao SA	C	15.05.2002
BZ WBK SA	D+	21.01.2001
ING Bank Śląski SA	D	1.08.2002
Kredyt Bank SA	E+	21.11.2003
PKO BP SA	D+	16.04.2004
Millennium SA	D-	20.05.2003
BPH PBK SA	D+	23.09.2003
BRE SA	D-	8.11.2002
BGŻ SA	E+	23.02.2000

¹ BFSR – Bank Financial Strength Rating.

Źródło: www.moodyseurope.com/RatingWatchLists/

ryzyko, ale także dysponuje nadwyżką umożliwiającą pokrycie wyższego ryzyka.

Zdolność banków do spłaty zobowiązań w długim okresie została oceniona przez agencję ratingową jako dobra w dziewięciu bankach, a w jednym jako wystarczająca (tabela 8). Potwierdza to tezę o względnej stabilności polskiego sektora bankowego²⁸.

Agencje ratingowe nadają bankom również oceny całej działalności, tzw. siły finansowej banków (BFSR). Są one wyrażone w postaci liter – w zależności od agencji od A do E. Pierwsza litera oznacza dużą wiarygodność i zdolność finansową banku, ostatnia – bardzo małą siłę finansową, bliską utraty zdolności do regulowania zobowiązań. Często dodawane są również wyróżniki „+” lub „-”, które oznaczają że bank ma przejściową kategorię i może awansować do wyższej lub spaść do niższej²⁹. Analizując siłę finansową polskich banków można stwierdzić, że są one raczej słabe finansowo (tabela 9).

Kierunki rozwoju systemu bankowego

Rynek bankowy w Polsce jest opanowany przez 10 banków, których aktywa stanowią około 75% aktywów sektora bankowego. Uwzględniając udział banków spółdzielczych, na pozostałe banki przypada zatem 20% aktywów. Są to banki małe, często o lokalnym bądź bardzo specjalistycznym charakterze. Spośród dziesięciu banków, które osiągają dobre wyniki finansowe jeden (Kredyt Bank SA) był w trudnej sytuacji; jego skumulowana strata w 2003 r. wyniosła ponad 1,5 bln zł. Niekorzystne wyniki mają także BRE SA i BGŻ SA (tabela 10).

²⁸ Por. *Raport o stabilności...*, op.cit., s. 73–81.

²⁹ www.moodyseurope.com/ratingdefinition/

Tabela 10 Wyniki 10 największych banków

Bank	Suma bilansowa ¹		Fundusze własne ¹		Zysk netto ¹		Współczynnik wypłacalności ²		Właściciel
	Stan na 31.12.2003 r.	Stan na 30.06.2004 r.	Stan na 31.12.2003 r.	Stan na 30.06.2004 r.	Stan na 31.12.2003 r.	Stan na 30.06.2004 r.	Stan na 31.12.2003 r.	Stan na 30.06.2004 r.	
	PKO BP SA	84 371	87 150	6 393	7 172	1 228	844	15,0	
Bank Pekao SA	62 893	63 781	6 106	6 224	920	665	16,5	17,0	UniCredito – Włochy
BPH PBK SA	45 485	49 572	4 203	4 875	333	429	12,8	15,0	HypoVereinsbank – Niemcy
Bank Handlowy w Warszawie SA	33 269	35 261	4 590	5 575	243	221	16,0	18,0	Citigroup – USA
ING Bank Śląski SA	28 204	30 154	2 395	2 689	29	144	14,4	15,0	ING – Holandia
BRE SA	26 862	28 881	1 734	3 273	2	70	8,2	14,0	Commerzbank – Niemcy
Kredyt Bank SA	23 523	23 564	1 111	2 500	-1 567	58	8,8	14,0	KBC – Belgia
BZ WBK SA	23 522	24 825	1 930	2 481	117	257	11,8	11,0	AIB – Irlandia
Millennium SA	19 409	20 551	1 642	2 132	41	112	12,5	16,0	BCP – Portugalia
BGŻ SA	16 564	16 659	948	1 142	17	7	10,3	13,3	państwo wraz z bankami spółdzielczymi

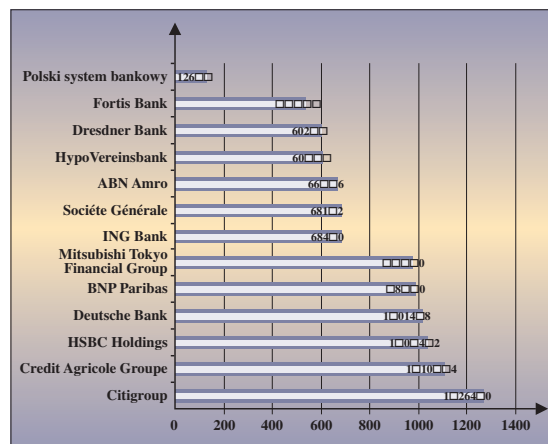
¹ w mln zł² w %

Źródło: opracowano na podstawie Świat pieniądza. Wyniki instytucji finansowych 2003. „Rzeczpospolita” z 3 czerwca 2004 r., dodatek specjalny, s. 4 i 5 oraz wstępnych wyników finansowych banków za I półrocze 2004 r., „Rzeczpospolita”, nr 194/2004, s. B5.

W latach 2002–2003 nie nastąpiła żadna większa konsolidacja banków w Polsce. Należy jednak sądzić, że w najbliższym czasie dojdzie do niej, ponieważ banki są słabe pod względem potencjału ekonomicznego. Największy polski bank, PKO BP SA pod względem aktywów znajduje się na 292 miejscu w rankingu światowych banków³⁰. Konsolidacja będzie też odzwierciedleniem fuzji na świecie. Jeżeli dwie instytucje będą się łączyć, to będą konsolidować swoje biznesy lub sprzedawać innym instytucjom. Można sądzić, że każdy bank, poza pierwszą światową dwudziestką pod względem sumy bilansowej i kapitalizacji rynkowej może zostać wykupiony. Ponadto sektor bankowy uważany jest za najbardziej rozproszony, stąd prognozuje się, że najbliższe lata będą obfitować w fuzje i przejęcia. Przewiduje się nawet, że 30% globalnego rynku bankowego będzie kontrolowane przez trzy duże instytucje finansowe³¹. Interesujące wnioski można wysnuć, porównując aktywa największych banków zagranicznych działających w Polsce i właścicieli polskich banków (wykres 3 i tabela 10).

Konsolidacja banków w Polsce będzie się koncentrować wokół Citigroup, Hong Kong Shanghai Banking Corporation (HSBC) oraz banków niemieckich i francuskich. HSBC zamierza rozwijać bankowość detaliczną i jest zainteresowany zakupem du-

Wykres 3 Aktywa największych banków zagranicznych funkcjonujących w Polsce (stan na koniec 2003 r., w mld USD)

Źródło: Top 1000 World..., op.cit.

żego banku w Polsce. Commerzbank negocjuje fuzję z HypoVereinsbank, a więc prawdopodobna jest fuzja BPH PBK SA z BRE SA. Możliwe jest dalsze funkcjonowanie na polskim rynku usług bankowych Banco Commercial Portugues, nie wiadomo jednak, jaką decyzję podejmie belgijski KBC, ze względu na duże straty Kredyt Banku SA. Allied Irish Bank, jeśli wziąć pod uwagę kapitalizację, znajduje się poza pierwszą 50-tką na świecie. Możliwe, że bank zdecyduje się na fuzję, aby uchronić się przed wrogim przejęciem. Nową falę przejęć i fuzji spowoduje

³⁰ Top 1000 World Banks 2004. „The Banker” (strona internetowa).³¹ Banks Shift Gears in Drive for Top-Line Growth. ATKEARNEY 2004, s. 6 (strona internetowa).

wprowadzenie zasad Nowej Umowy Kapitałowej zaproponowanej przez Bazylejski Komitet ds. Regulacji Bankowości i Procedur Nadzorczych³².

Od 4 maja 2004 r. Polska stała się członkiem Unii Europejskiej, a więc NBP wszedł automatycznie do Europejskiego Systemu Banków Centralnych (ESBC). Ocenia się, że stan przygotowań systemu bankowego do integracji europejskiej jest dobry³³, szczególnie pod względem prawnym, gdzie na poziomie regulacyjnym Polska dokonała absorpcji unijnych dyrektyw. Funkcjonowanie na Jednolitym Rynku wymaga jednak systematycznego dostosowywania się do nowych dyrektyw oraz tych, których terminy wprowadzenia zostały wydłużone. Dla sektora bankowego za najistotniejsze na najbliższe lata należy uznać:

- politykę pieniężno-kredytową (zdefiniowanie rezerwy obowiązkowej, monitoring i kontrola obrotu papierami wartościowymi, zabezpieczenia operacji kredytowych, płynność sektora bankowego)³⁴;

- rachunkowość bankowa, statystykę i sprawozdawczość (grupowanie zdarzeń gospodarczych w planie kont Europejskiego Banku Centralnego, zasady budżetowania działalności banku centralnego, przebudowę statystyki pieniężnej i bankowej),

- system płatniczy (warunki uczestnictwa w TARGET, bezpieczeństwo systemu w związku z rozwojem elektronicznych instrumentów płatniczych i pieniądza elektronicznego)³⁵,

- informatykę i telekomunikację (komunikację NBP z EBC, włączenie polskiego systemu rozliczeń międzybankowych do TARGET),

- przygotowania do uczestnictwa w EMU i wprowadzenia euro do polskiego systemu bankowego³⁶.

Wnioski

Reasumując należy stwierdzić, że polskie banki muszą przyjąć strategię, która pozwoli im konkurować na Jednolitym Rynku. Jej rdzeń powinny stanowić: zmiana struktury przychodów i kosztów oraz gruntowna przebudowa procedury udzielania kredytów. Tezę tę potwierdzają wyniki porównania systemu bankowego w Polsce z systemem bankowym najwyższej rozwiniętych krajów Unii Europejskiej. Różnice są zbyt duże.

³² Zob. P. Dziekoński: *Nowa Bazylejska Umowa Kapitałowa – konsekwencje dla rynku kredytowego*. Warszawa 2003 NBP, Materiały i Studia, Zeszyt nr 164, s. 66.

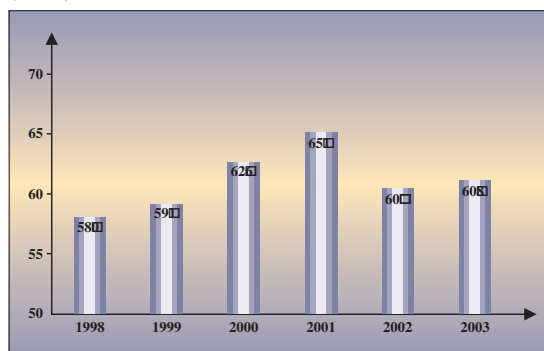
³³ Zob. *Rola Narodowego Banku Polskiego w procesie integracji europejskiej*. Warszawa listopad 2003 NBP.

³⁴ *The monetary policy of the ECB*. Frankfurt am Main 2004 EBC, s. 41–70.

³⁵ TARGET – jest to transeuropejski automatyczny system rozliczania wysokowartościowych zleceń płatniczych w czasie rzeczywistym. Jest to akronim od angielskich słów Trans-european Automated Real – time Gross – settlement Express Transfer-system.

³⁶ Economic and Monetary Union. Zob. *Euro. Wspólna waluta*. Redaktor naukowy P. Temperton. Warszawa 2001 FELBERGSA, s. 37–48.

Wykres 4 *Relacja aktywów banków do PKB (w %)*

Źródło: *Sytuacja finansowa banków...*, op.cit., s. 50 oraz GUS.

1. Wartość aktywów sektora bankowego w stosunku do PKB wynosi w Polsce 61% (wykres 4), podczas gdy dla krajów strefy euro średnia to 265%.

Przykładowo w Hiszpanii, gdy w 1986 r. przystępowała do UE, wskaźnik ten wynosił 125%, a w Portugalii – 105%. Czechy osiągnęły obecnie poziom 130%, a Słowacja 94%.

2. Liczba rachunków bankowych w relacji do liczby mieszkańców kraju wynosi 39%, a w UE 90%. Lepszy wskaźnik mają Węgrzy (43%) i Czesi (64%).

3. Liczba mieszkańców przypadających na jeden bank wynosi 58.800 (Austria – 9.900, Finlandia – 14.080), a na oddział około 3.000, podczas gdy w krajach Unii Europejskiej wynosi od 1.040 (Hiszpania) do 1.600 (Niemcy).

W UE oddział prowadzi średnio od 6,5 do 7,5 tys. rachunków. W Polsce liczba ta mieści się w przedziale od 1,1 tys. (Kredyt Bank SA) do 3,8 tys. (PKO BP SA). Możliwy jest wzrost liczby rachunków bankowych bez zwiększania liczby oddziałów.

4. Obrót bezgotówkowy jest słabo rozwinięty, pomimo dużej dynamiki wzrostu liczby kart płatniczych i kont internetowych. Około 3% indywidualnych wydatków realizowanych jest bezgotówkowo. Średnia dla UE wynosi około 9%. Jedną z przyczyn tego stanu jest niska liczba punktów akceptujących karty płatnicze (115 tys. – Polska, 600 tys. Francja i Wielka Brytania) oraz mała liczba bankomatów. W przeliczeniu na 1 mln mieszkańców jest 210 bankomatów, podczas gdy w krajach UE około 500.

5. W Polsce notuje się niską skłonność społeczeństwa do oszczędzania w bankach. W bankach oszczędza 17% Polaków. Średnia dla krajów UE wynosi 75%. Pod tym względem Polaków wyprzedzają pod tym względem Węgrzy (19%) i Czesi (53%).

6. Wskaźnik relacji kosztów do przychodów w najlepszych bankach UE wynosi 45–50%. W Polsce tylko Bank Pekao SA osiąga taki wskaźnik. W pozostałych bankach kształtuje się one w przedziale 60–75%.

Tabela 11 *Ceny krajowych przelewów bankowych w wybranych państwach (w euro - stan na czerwiec 2004 r.)*

Bank	Oddział	Telefon	Internet
AIB — Irlandia	0,30	0,20	0,20
Bank Austria Creditanstalt	0,20	0,00	0,00
Credit Agricole — Francja	0,22	0,00	0,00
Deutsche Bank	0,28	0,00	0,00
Średnia dla krajów europejskich	0,26	0,00	0,00
Średnia dla 10 największych banków w Polsce	0,70	0,21	0,06

Źródło: obliczenia własne.

W polskich bankach zarządzanie ryzykiem kredytowym stanowi poważny problem. Świadczy o tym poziom kredytów zagrożonych i rezerw³⁷.

8. Marże procentowe są w polskich bankach znacznie wyższe niż w krajach UE. Obecnie w Polsce wynoszą ponad 10%, w UE kształtują się

w przedziale 1,4–3,8%. Przewiduje się ich dalszy spadek. Dla banków w Polsce może on być bardzo bolesny, zważywszy na długofalową tendencję do obniżek stóp procentowych. Swobodny przepływ kapitału wymusi na polskich bankach również zmniejszenie opłat bankowych, są one bowiem znacznie wyższe niż w innych krajach UE (tabela 11).

³⁷ Zob. *Raport o stabilności...*, op.cit., s. 43, 132, 133.